

INGLIZ TILINI O`QITISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Berdiniyozov Lochinbek

Mirzo Ulug`bek nomidagi O`zbekiston Milliy universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada eng so`ngi innovation texnologiyalaridan foydalanish va yurtimizdagi eng so`ngi islohatlar yoritib o`tilgan. Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so`ng, chet tillarini o`rgatishga qiziqish oshdi va yoshlar uchun ko`plab imkoniyatlar yaratib berildi. Bularning barchasi yoshlarimizning o`qib o`rganib yurtimizga o`z hissasini qo`shishdan iborat.

Kalit so`zlar: innovatsion, ta`lim, odob, texnika, texnologiya, yo`nalish, jamiyat.

Kirish

Birinchi prezidentimiz Islom Karimov aytganlaridek, “Hozirgi paytda xorijiy tillarni o`rgatishga yurtimizda katta ahamiyat berilmoqda. Bu ham albatta, bejiz emas. Bugun jahon hamjamiyati o`ziga munosib o`rin egallashga intilayotgan mamlakatlarimiz uchun, chet ellik sheriklarimiz bilan hamjihatlikda, hamkorlikda o`z buyuk kelajagini qurayotgan xalqimiz uchun xorijiy tillarni mukammal bilishning ahamiyatini baholashning hojati yo`qdir”. Ushbu fikrlarning mantiqiy davomi sifatida 2012 yil 10 dekabrda qabul qilingan “Chet tillarini” o`rgatish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to`g`risida”gi Prezident Qarori chet tillarini o`rganish imkoniyatlarini kengaytirdi. Respublikamizda chet tilining o`qitilishi, chet tili o`qituvchilarining bilim va ko`nikmalarini baholashning umumevropa ramkalari tavsiyanomalari (CEFR) ga mos ravishda yangi usul va talablari ishlab chiqildi. Unga ko`ra umumta`lim maktablari va kasb-hunar kollejlari o`quvchilari uchun darsliklar yaratildi. Ushbu talablarga mos ravishda o`quv xonalari stendlar va yangi axborot kommunikativ texnikalar bilan jihozlandi. Chet tili o`rganishga bo`lgan talab ham kundan kunga oshib bormoqda. Chet tili fani to`rt aspectga (o`qish, yoish, tinglab tushunish va gapirish) bo`linib, ularning har biri bo`yicha alohida tushuncha va ko`nikmalar berilmoqda. Ta`lim texnologiyalari, bu ta`lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan unumli foydalanishdir. Shuningdek, ta`lim jarayoniga zamonaviy innavatsion texnologiyalarini olib kirish orqali ta`lim sifati va samaradorligini oshirishni nazarda tutadi. Xususan, chet tilini o`rganishda bunday axborot-kommunikatsion texnoogiyalardan foydalanishning bir qancha afzalliklari mavjuddir. Til o`rganish va o`qitishda zamonaviy taxnologiyaning roli beqiyosdir. Texnologik vositalardan foydalanish chet tili o`rganishning har bir aspect (o`qish, yoish, tinglab tushunish va gapirish)ida qo`l keladi. Masalan, tinglab tushunish uchun, albatta kompyuter, player, CD diskarsiz bu jarayonni amalga oshirish mumkin emas. Tinglab tushunish til o`rganishning eng muhim qismlaridan biridir. Bunda o`quvchi bir paytning o`zida so`zlovchining talaffuzi, grammatik qoidalarga rioya qilganligi,

soʻz boyligi va uning maʼnolariga eʼtibor berishi talab qilinadi. Taʼlim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishda oʻquvchilar ham axborot — kommunikatsion texnologiyalarni yaxshi bilish va ulardan foydalana olishi muhim omil hisoblanadi. Chet tilini zamonaviy texnologiyalardan foydalanib oʻrgatish va oʻrganish eng samador usullardan biri. Bu jarayonda, jumladan: – kompyuterlardan foydalanganda oʻquvchi chet tilidagi video roliklarni, namoyishlarni, dialoglarni kino yoki multfilmlarni ham koʻrishi ham eshitishi ham mumkin. chet tilidagi radio eshittirishlar va televideniedagi dasturlarni eshitish va tomosha qilish mumkin; – ancha anʼanaviy usul hisoblanadigan magnitafon va cassetalardan foydalanish; – CD pleyerlardan foydalanish mumkin. Bu texnik vositalardan foydalanish oʻquvchilarning chet tilini oʻrganishlari jarayonini qiziarliroq va samaraliroq boʻlishini taʼminlaydi [1]. Bugungi kunda maktablarda interfaol oʻyinlar orqali dars oʻtish anʼanaga aylanib bormoqda. Maʼlumki, darsning turli xil oʻyinlar asosida oʻtilishi oʻquvchilarning imkoniyatlarini namoyish etish, diqqatni jamlash, bilim va koʻnikmalarini oshirish va kuchli boʻlishlarini taʼminlaydi.

Oʻyin texnologiyasidan foydalanishning asosini oʻquvchini faollashtiruvchi va jadallashtiruvchi faoliyat tashkil etadi. Psixologlarning taʼkidlashlaricha, oʻyinli faoliyatning psixologik mexanizmlari shaxsning oʻzini namoyon qilish, hayotda barqaror oʻrnini topish, oʻzini oʻzi boshqarish, oʻz imkoniyatlarini amalga oshirishning fundamental ehtiyojlariga tayanadi. Har qanday oʻyin zamirida umumiy qabul qilingan taʼlim prinsiplari, taktikasi yotishi kerak. Oʻquv oʻyinlariga oʻquv predmetlari asos qilib olinishi kerak. Oʻyinlar jarayonida oʻquvchi oddiy darsga qaraganda bu mashgʻulotga qiziqibroq yondashadi va bermalol faoliyat koʻrsatadi. Taʼkidlash lozimki, oʻyin eng avallo, oʻqitishning bir usulidir. Oʻquvchilar oʻyinli darslarga qiziqib qatnashadilar, gʻalaba qozonishga intiladilar, oʻqituvchi ular orqali oʻquvchiga taʼlim-tarbiya ham beradi. Oʻquvchi inglizcha oʻyin oʻynab, gapira olarkanman, tinglab tushuna olarkanman, yoza olarkanman, deb ishonadi, qiziqadi. Biz bilamizki, hozirgi taʼlim jarayonida oʻquvchi subʼekt boʻlishi lozim. Bunda koʻproq interfaol metodlarga eʼtiborni qaratish taʼlim samaradorligini oshiradi. Ingliz tili darslariga qoʻyilgan eng muhim talablardan biri talabalarni mustaqil fikrlashga oʻrgatishdir. Bugungi kunda ingliz tili oʻqituvchilari Amerika Qoʻshma Statlari, Angliya pedagoglari tajribasiga tayangan holda quyidagi innovatsion metodlardan foydalanib kelishmoqda: – “Muammoli vaziyat yechimi” (Creative Problem Solving) bu usulni qoʻllash uchun hikoyaning boshlanishi oʻqib beriladi qanday yakun topishi oʻquvchilar, talabalar hukmiga havola qilinadi; – “Quvnoq topishmoqlar” (Merry Riddles) oʻquvchilarga topishmoqlar oʻrgatish Ingliz tilini oʻrgatishda muhim ahamiyatga ega, ular oʻzlariga notanish boʻlgan soʻzlarni oʻrganadilar va oʻylab topishmoq javobini topadilar; – “Tezkor javob” (Quick answers) oʻtilgan dars samaradorligini oshirishda yordam beradi; – “Chigil yozdi” (“Warm-up exercises”) oʻquvchilarni darsga qiziqtirish uchun sinfda har xil oʻyinlardan foydalanish [3]; – “Pantomima” (pantomime) bu usul juda qiyin mavzular tushuntirilishi kerak boʻlgan

darsda yoki yozma mashqlar bajarilib, talabalar charchagan paytda foydalanilsa bo`ladi; – “Hikoya zanjiri” (a chain story) usuli o`quvchilarning og`zaki nutqini o`stirishda yordam beradi; – “Rolli o`yinlar” (Acting characters) bu usul darsning barcha tiplarida qo`llanilishi mumkin. Hunarga o`rgatish uchun “Interpreter”, “Translator”, “Writer”, “Poet” kabi kasbdagi kishilar darsda ishtirok etishib o`quvchilar bilan suhbatlashishlari mumkin; – “Allomalar yig`ini” (Thinkers meeting) U.Shekspir, A.Navoiy, R.Burns kabi shoirlar va yozuvchilarni “taklif qilish” mumkin. Bunday paytda ular aytib ketgan hikmatli so`zlardan darsda foydalanish yoshlarni komil inson bo`lib tarbiyalanishiga yordam beradi; – “Rasmlar so`zlaganda” (When pictures speak) usuli ancha qulay bo`lib, ingliz tilini o`rgatishda, talaba, o`quvchilarning og`zaki nutqini rivojlantirishda yordam beradi, buning uchun mavzuga oid rasmlardan foydalanish lozim; – Kviz kartochokalari (quiz cards) o`quvchilarning soniga qarab kartochoklar tarqatiladi va hamma talabalar bir vaqtda darsda ishtirok etish imkonini beradi bu esa vaqtni tejaydi [4]. Ko`rib chiqqimizdek, har bir innovatsion texnologiya o`ziga xos afzallik jihatlariga egadir. Bunday usullarning barchasida o`qituvchi va o`quvchi o`rtasidagi hamkorlik, o`quvchining ta`lim jarayonidagi faol harakati ko`zda tutiladi.

Bundan olti asr avval buyuk o`zbek yozuvchisi va o`zbek tilining asoschisi Alisher Navoiy shunday degan edi: " til-biz uning qadrini ifoda eta olmaydigan marvariddir". Buyuk shoir takidlaganidek, chet tillarni va ularning qadriyatlarini o`rganish hali ham insonlarni karyera qilishi, jamiyatda o`z o`rni topish va hatto ona zaminimiz O`zbekistonning go`zal qiyofasini xalqaro sahnalarga olib chiqish uchun asosiy hamda zarur bolgan omil hisoblanadi. Shunday kerakli imkoniyatlarni bizga chet tillaridan biri bo`lgan ingliz tili bera oladi.

Bilamizki, O`zbekistonda insonning jinsi, tili, dini, e`tiqodi, millati, irqi hamda ijtimoiy mavqeyidan qat`iy nazar ta`lim olish huquqi kafolatlangan. Ta`lim olish jarayoni asosan quyidagi davrlarga bo`linadi:

- maktabgacha ta`lim va tarbiya;
- umumiy o`rta va o`rta maxsus ta`lim (davlat maktablari, xususiy maktablar, president maktablari, litseylar);

Hozirda nufuzli Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti tomonidan uch yilda bir o`tkaziluvchi tadqiqotlarga ko`ra Finlandiya yoshlari dunyodagi eng yuqori bilimlar darajasini ko`rsatishgan. Bu davlat yoshlari ayniqsa matematika, tabiiy fanlar, umumiy savodxonlik bo`yicha yuqori natijalarga erishishmoqda. Bunga ta`lim jarayoni yetita tamoyil:tenglik, bepul, individuallik, amaliyot, ishonch, xohish-istak, mustaqillik orqali olib borilmoqda.

Prezident Sh.Mirziyoyev tomonidan ta`lim tizimini takomillashtirish bo`yicha o`tkazilgan videoselektor yig`ilishida Finlandiya ta`limini misol qilib, maktabda o`qitish metodikasi o`zgarmasa, ta`lim sifati ham, mazmuni ham muhit ham o`zgarmasligini ta`kidlaydi.

Jumladan, O`ZDJT universiteti o`qituvchisi Shahlo Azamova maktabgacha bolalarga chet tillarini o`qitishga bag`ishlangan maqolasida bog`cha bolalari uchun turli qiziqarli metodlardan samarali foydalanish juda yaxshi samara beradi deb hisoblaydi. U ingliz tilini misol qilib, "Belgilar va rasmlar bilan ishlash usuli"da rasmdan so`zga tarjima qilishni ta`riflaydi. Shuningdek o`qituvchi o`z maqolasida boshqa bir necha uslublarini ham berib o`tadi. Bu usullar bolalar xotirasida so`zlarni yaxshi saqlanishiga ham yordam beradi. Umuman olganda ingliz tilini kengayish doirasi O`zbekistonda mustaqillik erishgandan keyin boshlanishiga qaramasdan, yaqin davrgacha judayam sust holda, an`anaviy o`qitish uslubi (traditional way) bilan kechgan. Hozirda esa interaktiv darslar ko`proq kommunikativ uslubga tayangan holda, qiziqarli tarzda iduktiv (inductive way) va deduktiv (deductive) yo`l bilan til o`rganuvchilarni samarali o`qitilishiga bosqichma-bosqich erishilmoqda. Lekin shunga qaramay, ingliz tilida so`zlashish indeksi (EF English Proficiency Index) tadqiqotlariga ko`ra O`zbekiston 112 ta davlat orasida 88 o`rinda turmoqda. Reyting bo`yicha O`zbekiston Albaniya hamda Suriya o`rtasida joylashgan bo`lib, ingliz tilini bilish darajasi juda past deb baholangan davlatlar guruhiga kiritilgan. Shuni ham ta`kidlash joizki, oliy ta`limdan keyingi o`quv jarayoni ham qabul qilinayotgan qarorlar ta`siridan chetda qolmadi. Masalan, davlat Prezidenti tomonidan doktorantura hamda stajyor tadqiqotchilik uchun o`qishni istayotgan talabgorlardan mutaxassisliklar uchun C1, nomutaxassisliklar uchun esa B2 sertifikatini olish majburiy deb belgilandi. Yuqorida qayd etilgan qarorlar umumiy o`ta ta`lim maktablarida hamda oliy ta`limda dars berayotgan o`qituvchilarning bilim darajasini sezilarli darajada yaxshilashiga ko`maklashmoqda.

Ushbu qarorlar, mamlakat miqyosida yoshlarga ingliz tilini keng o`qitilishini ta`minlab beruvchi turli o`quv markazlarining ochilishi va ko`payishiga sabab bo`lmoqda. Jumladan, hozirgi kundagi ingliz tilini o`qituvchi o`quv markazlarning umumiy soni 88261 tani tashkil etmoqda.

Bilamizki, ingliz tili nafaqat ta`limda balki, texnologiya, internet, axborot xatto turizm ham eng kerakli bo`lgan universal tilga aylanib ulgurdi. Lekin har bir rivojlanish yaxshi olingan va berilgan ta`limga borib taqaladi. Bundan tashqari ayni paytda virtual olamdan foydalanish, kompyuter grafikolari yaratish maksimal darajada kuchayib bormoqda qolaversa, mashhur veb brauzerlarning ko`pchiligi asosan Amerika davlatida joylashgan, o`z-o`zidan ular ish tili ingliz tilida yuritiladi. Yoki oddiy hayotimizda foydalanadigan texnika ham inglizcha qo`llanilish yo`riqnomasiga ega. Demak ingliz tili nafaqat ta`lim sohasida odatiy turmushimizda ham zarur bo`lib bomoqda. Undan foydalanish uchun ta`lim jarayonida uni yaxshiroq egallashimiz zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. Azamova Sh. Maktabgacha ta`lim jarayonida xorijiy tillarni o`qitishning zamonaviy metodikalari-"Science and education" scientific journal April 2022 volume 2 issue 4
2. Bekmuratova U. B. "Ingliz tilini o`qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish" mavzusida referat. Toshkent — 2012 yil
3. M. Xoldorova, N. Fayziyeva, F. Rixsittilayeva. "CHET TILINI O`QITISHDA YORDAMCHI VOSITALARDAN FOYDALANISH". Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2005
4. N.Q.Xatamova, M.N.mirzayeva. "INGLIZ TILI DARSLARIDA QO`LLANILADIGAN INTERFAOL USULLAR" (uslubiy qo`llanma), Navoiy, 2006, 40 bet
5. Отабоева, М. Р. Chet tilini o`qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalaridan foydalanish va uning samaradorligi / М. Р. Отабоева. — Текст: непосредственный, электронный // Молодой ученый. — 2017. — № 4.2 (138.2). — С. 36–37. — URL: <https://moluch.ru/archive/138/39058/> (дата обращения: 27.04.2020)
6. O`Hoshimov, I. Yoqubov. "INGLIZ TILI O`QITISH METODIKASI" (o`quv qo`llanma) Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2003
7. www.Ziyonet.uz
8. www.kun.uz
9. <http://uza.uz/en/society/president-resolves-to-develop-foreign-language-learning-system-11.12.2012-3147>
10. <https://www.norma.uz/oz>